

potrebujemo, saj je pri nas do konca projekta pomoč in informacije poiskalo okrog sto zainteresiranih. Vprašanja, na katera smo odgovarjali, so bila različna, še posebej pa bi izpostavila pomoč lastnikom pri prijavi na različne razpise, na katerih lahko pridobijo sredstva za obnovo nepremične kulturne dediščine. Glede na to, da Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport v zadnjih letih temu namenja vedno manj sredstev, so se kot zelo zanimivi izkazali razpisi Ministrstva za kmetijstvo za obnovo objektov na podeželju. Mnogim lastnikom smo v informacijski pisarni na številnih sestankih pomagali pri razumevanju razpisov in razpisnih pogojev, pri izpolnjevanju zahtevnih prijavnih obrazcev in pri zbiranju obsežne dokumentacije, potrebne za prijavo. To se je izkazalo tudi kot pomemben prispevek k popularizaciji varstva nepremične kulturne dediščine in same spomeniškovarstvene službe, ki jo sicer mnogi lastniki doživljajo le kot institucijo, ki omejuje, prepoveduje in izdaja, še večkrat pa zavrača soglasja za posege. Tokrat pa smo lahko lastnikom pomagali do finančnih sredstev, hkrati pa smo jih usmerili h kakovostnejšim in k sprejemljivejšim posegom ter jih oskrbeli s koristnimi informacijami, nasveti in napotki. To se je izkazalo kot neprecenljiva možnost za konservatorje, ki se sicer ob že tako skromni kadrovske zasledbi utapljuje v preobilici upravnih nalog, za strokovno delo in navezovanje stikov z lastniki dediščine pa ob tem nujno zmanjkuje ali kar zmanjka časa.

Poleg informacijske pisarne smo v okviru projekta Brezmejna doživetja kulturne dediščine izvedli več izobraževanj za različne ciljne skupine, pri čemer smo se dotaknili aktualnih vprašanj in dilem s področja ohranjanja nepremične kulturne dediščine. S sodelovanjem različnih strokovnjakov smo pripravili posvet o energetski učinkovitosti stavbne dediščine, delavnico o tradicionalnih gorenjskih hlevih in njihovi povezavi s sodobnimi kmetijskimi funkcijami ter predavanje in ekskurzijo na temo vključevanja dediščine v ponudbo turističnih kmetij in tradicionalnih gostiln. V sodelovanju z zavodom Etnoservis smo v devetih gorenjskih občinah izvedli delavnice o lokalni kulturni dediščini za vzgojiteljice v vrtcih. Projekt smo končali s prireditvijo, na kateri smo se spraševali o varstvu in razvoju slovenskega prostora in

pomenu uporabe tradicionalnih gradbenih materialov. Zaključna prireditev je bila tudi priložnost za predstavitev priročnika, ki smo ga pripravljali v zadnjem letu projekta, in je izdelek, ki bo trajno ohranil v projektu pridobljene znanje in izkušnje.

Dvojezični priročnik z naslovom *Stavbna dediščina in kultura bivanja v Karavankah* je zastavljen tako, da bi bil koristen in zanimiv tudi za bralce iz drugih delov Gorenjske ali še širše po Sloveniji in Avstriji. V prvem delu se s pomočjo slovenskih in avstrijskih avtorjev ukvarjamo z nepremično kulturno dediščino v Karavankah, prostoru, ki povezuje obe sodelujoči pokrajini – Gorenjsko in avstrijsko Koroško. Predstavimo kulturno-zgodovinski oris prostora ter značilnosti kulturne krajine, naselij, stavb in stavbnih elementov. Slednje prikazemo tudi v obliki preglednice, s primerjavo elementov, ki so tradicionalni in skladni z lokalnimi značilnostmi, ter tistih, ki od tega odstopajo. Naš namen ni prikazati popolnega kataloga stavbnih elementov, ki naj bi se uporabljali v Karavankah, pač pa predvsem opozoriti bralce, da je pri načrtovanju gradnje ali obnove dobro biti pozoren na te elemente, ki so v posamezni pokrajini, pa tudi v posameznih lokalnih okoljih v stoletjih razvili svojo specifično, tako funkcionalno kot estetsko podobo. Da bi bralcem priročnika pomagali pri ohranjanju prostora in stavb na omenjenem območju, smo se v tem delu priročnika lotili še vprašanj urejanja prostora in prostorskih predpisov, prikazali postopke obnove starejših stavb in spregovorili o novih, skladnih in manj skladnih posegih v prostor. V drugem delu priročnika se ukvarjamo z vprašanji obnove, rekonstrukcije in novogradnje. Prikažemo primere dobre prakse prenove, poleg tega pa lahko bralec tu najde primerjalno analizo obnove stanovanjske stavbe, rekonstrukcije z izvornimi materiali ter rušitve in gradnje nove stavbe s sodobnimi materiali. Rezultati bodo gotovo zanimivi za lastnike starejših stavb, ki se odločajo med temi tremi možnostmi in pogosto kar na pamet izberejo rušitve in novo gradnjo kot najcenejšo in najlažjo, če ne celo najkakovostnejšo možnost. V tretjem delu priročnika predstavimo projekt Brezmejna doživetja kulturne dediščine, priročnik pa končamo s temeljnimi podatki o delovanju spomeniškovarstvene službe v Sloveniji in Avstriji.

ČEZMEJNI PROJEKT DUO KUNSTHANDWERK

Delovno poročilo projektnih partnerjev iz južne Koroške

Čezmejni projekt DUO Kunsthandwerk: Rokodelska kulturna dediščina v čezmejnem prostoru včeraj, danes in jutri se med 1. septembrom 2010 in 31. majem 2013 v Sloveniji izvaja na škofjeloškem območju in v regijah Koroška, Obsotelje in Kozjansko, v Avstriji pa na južnem Koroškem. Cilji projekta niso le ohranjanje in prenašanje rokodelskih veščin na mlajše generacije, temveč rokodelstvo postaviti kot izhodišče za sodobno, na lokalnih in regionalnih značilnostih utemeljeno ustvarjalnost. Razvoja rokodelstva v Sloveniji, kjer se za ohranjanje tradicije, posebnost obrti in strokovno pomoč ter izobraževanje zavzema

Obrtno-podjetniška zbornica in ga označuje pojem domača in umetnostna obrt, ni mogoče primerjati z razvojem rokodelstva v Avstriji. Razvoj rokodelstva oz. domače in umetnostne obrti v Avstriji lahko razumemo le, če poznamo tamkajšnji pomen pojmov domača obrt in umetnostna obrt. Tam namreč pojem *Handwerk* označuje 'rokodelstvo na splošno', pojmu 'obrt' pa v nemščini ustreza pojem *Gewerbe*. 'Umetnostno obrt' v nemškem prostoru označuje pojem *Kunsthandwerk* – v prevodu bi to pomenilo 'umetnostno rokodelstvo'. Pojem domača obrt v nemščini nima vsebinske ustreznice. Ob prevajanju evropske-

* Irena Destovnik, univ. dipl. etnol. in soc. kulture, samostojna ustvarjalka na področju kulture. 1000 Ljubljana, Primorska 8, E-naslov: irena.destovnik@siol.net; mag. Martina Piko-Rustia, univ. dipl. etnol., vodja Slovenskega narodopisnega inštituta Urban Jarnik. A-9020 Celovec, 10. Oktoberstr. 25, E-naslov: piko@ethno.at

Utrinek z okrogle mize, ki jo je SNI pripravil v Evropski hiši v Celovcu.
Foto: Milka Olip, Celovec, 3. 9. 2012

Rokodelka Zala Valenčak v vrtcu Naš otrok / Unser Kind v Celovcu.
Foto: Hanna Erklavec, Celovec, junij 2012

ga projekta v nemščino smo razmišljali o pojmu *Hausgwerbe*, vendar ta hkrati označuje tudi delo, ki se po naročilu obrtnika, ki opravlja dejavnost, s pomočjo družinskih članov opravi na domu, zakonsko pa to dejavnost urejuje poseben zakon (*Heimarbeitergesetz*).

Razvoju zelo heterogenega rokodelstva v Avstriji lahko sledimo na dveh ravneh. Pravni okvir, šolanje, določanje specifikacije in način usposobljenosti ponuja Gospodarska zbornica / WKO – Wirtschaftskammer (internetni vir 1), za promocijo rokodelskih dejavnosti in rokodelcev pa skrbijo društva in posamezne iniciative. Nekateri med njimi na podlagi lastnih kriterijev in s pomočjo komisij tudi izbirajo kvalitetne izdelke in rokodelce, vendar brez poenotenega ocenjevalnega sistema, kot ga poznamo v Sloveniji. Njihova značilnost je, da sta v njih pod pojmom *Kunsth Handwerk* – umetnostna obrt⁴ združeni obe dejavnosti, cilj pa povezovanje izdelovalk in izdelovalcev za učinkovitejšo promocijo dejavnosti in trženje produktov.

Polpretekla nemška zgodovina, tj. čas nacizma, v katerem je bila kmečka kultura z ljudsko umetnostjo nosilka narodne nemške identitete, je razlog, da se eni strani kmečka ustvarjalnost pretirano povečuje, na drugi pa skrajno omalovažuje. Trezen pogled na tradicionalne rokodelske dejavnosti spodbuja Unesco v Konvenciji o ohranjanju nesovne dediščine; brez te spodbude bo izginil bistveni del omenjene dediščine. To razmišljanje potrjuje ustanova *Kärntner Heimatwerk* (internetni vir 2), ki koroško identiteto gradi na ljudski kulturi. Na svoji spletni strani pojem *Kunsth Handwerk* – 'umetnostna obrt' zelo neobičajno opredeljujejo. Ugotavljajo namreč, »da se je ob koncu epohe historizma začelo odkrivanje eksotičnih posebnosti znotraj lastne kulture, predvsem tistih na podeželju. To iskanje nepokvarjene pristne ljudske kulture na podeželju in v alpskem svetu pa se je ohranilo do danes«.

Iniciativa *Meisterstrasse* (internetni vir 3) na povsem društveni ravni rokodelskim mojstrom podeljuje znak *Meisterstrasse*. Najboljše avstrijske rokodelske mojstre predstavlja javnosti in tako oživlja avstrijsko rokodelsko kulturo. Z njihovim prispevkom je nastala mreža izvrstnih avstrijskih rokodelskih podjetij, ki na najvišji ravni izdelujejo tipične regionalne izdelke. Predvsem v osrednji Avstriji delujoči iniciativi se je Koroška priključila

še leta 2012. Pomembno je predvsem njihovo opozarjanje na vključevanje in razvoj tradicije in regionalnih posebnosti.

V leta 1985 ustanovljenem društvu *Kärntner Initiative Kunsthandwerk – KIKH* (internetni vir 4) o sprejemu članov žirija odloča na podlagi skrbne izdelave produktov po lastnih idejah. V iniciativo so vključeni izdelovalke in izdelovalci izdelkov umetnostne obrti in umetnosti. V centru BIOS – Nationalparkzentrum Mallnitz (internetni vir 5) so s pomočjo strokovnjakov izdelali strokovno in znanstveno podkovan način predstavitve, v Borovljah deluje skupina »*hondgmocht*« – *Ferlacher Kunsthandwerk* (internetni vir 6), ki se ji lahko pridruži vsak, ki ga veseli rokodelsko ustvarjanje. V Društvo *Talente-Schmiede* (internetni vir 7) z Zg. Zilje, ki združuje kulturo, umetnost in zdravje, so vključene osebe s posebnimi talenti. Keramičarje in keramičarke združuje *Keramikgruppe ELSA Viktring/Vetrinj* (internetni vir 8). Vključeni člani, ki ponujajo tudi tečaje, so vsi izobraženi pedagogi – v glavnem na področju ročnih del in likovnih oz. oblikovalskih umetnosti.

V pogovorih so koroški rokodelci poudarjali prav pomanjkanje medsebojnega povezovanja in javnega ozaveščanja o pomenu rokodelskih dejavnosti ter pomanjkanje poslušanja domačo in umetnostno obrt. Šele v okviru čezmejnega projekta *DUO Kunsthandwerk* nastaja za območje Koroške prvi skupni pregled rokodelskih dejavnosti, ki ga predstavljamo na spletni strani www.duo-kunsth Handwerk.eu. Ugotovili smo, da na Koroškem primanjkuje zlasti estetsko oblikovanih, uporabnih in iz kulturne dediščine izvirajočih rokodelskih izdelkov. Nizka je tudi ozaveščenost o pomenu ohranjanja tradicionalnih rokodelskih veščin, ki jih na Koroškem razen nekaj izjem skoraj ni več. V ta namen pri razvoju kakovostnih, na kulturni dediščini utemeljenih izdelkih načrtujemo sodelovanje rokodelcev z oblikovalci in etnologi.

Glavni cilji projekta *DUO Kunsthandwerk* so izdelava podatkovne baze rokodelskih dejavnosti, rokodelcev in izdelkov, odprtje mrežnih čezmejnih informacijskih centrov za domačo in umetnostno obrt, izdaja priročnika s standardiziranimi programi tradicionalnih rokodelskih znanj, kataloga rokodelskih izdelkov čezmejnega območja ter izdelava etnološkega dokumentarnega filma. Z doseženimi zastavljenimi cilji bi se povečale prepoznavnost čezmejnega območja in možnosti gospodarskega

Izdelovanje lutk z Bredo Varl na rokodelskem festivalu.
Foto: Hanna Erklavec, Rebrca, avgust 2012

Predstavitve projekta na Sejmu šeg in navad.
Foto: Hanna Erklavec, Celovec, november 2012

razvoja, širila partnersko sodelovanje in izmenjava čezmejnih izkušenj ter krepile kulturne, regionalne in lokalne identitete, kar je zaradi ohranjanja jezika, kulture in kulturne dediščine še zlasti pomembno za slovensko narodno skupnost na Koroškem.

Na južnem Koroškem smo rokodelstvo raziskovale etnologinje s Slovenske prosvetne zveze (SPZ, Irena Destovnik), Krščanske kulturne zveze (KKZ, Hanna Erklavec) in Slovenskega narodopisnega inštituta »Urban Jarnik« (SNI, Martina Piko-Rustia in Uši Sereinig). Rezultate že izdelanih etnoloških in drugih kulturoloških raziskav smo dopolnile s terenskimi raziskavami oziroma intervjuji in tako uredile podatkovno bazo za trenutno nekaj več kot 60 rokodelcev. Najštevilčnejša je skupina ljubiteljskih izdelovalcev, manjši skupini izdelovalcev pa imata ali registrirano obrt ali pa se uveljavljajo kot umetniki. Med gradivi prevladujejo les, glina, volna in bombaž, sledijo kovine, kamen, steklo, vosek in usnje. Dokumentirale smo še ročno izdelovanje papirja, ročno poslikavo okrasnih predmetov, čebelarstvo, peko kruha v krušni peči in stiskanje lanenega in konopljenega olja.

Novembra 2011 smo vsi projektni partnerji razpisali skupni mrežni razpis za izbor kakovostnih rokodelskih izdelkov čezmejnega območja, na katerega je do 15. decembra iz južne Koroške prispelo 21 izdelkov devetih rokodelk in rokodelcev. Komisija v sestavi projektnih partnerjev, ki je pri ocenjevanju upoštevala likovno-estetsko vrednost, dediščinsko vrednost, identitetno ali razpoznavno vrednost, turistično-promocijsko vrednost, izvirnost in uporabnost, je med njimi izbrala 13 izdelkov sedmih izdelovalcev. Iz južne Koroške izbrani izdelki so bili med 31. januarjem in 13. februarjem 2012 najprej na ogled v knjigarni Haček v Celovcu, med 10. marcem in 5. aprilom 2012 pa smo jih skupaj z rokodelskimi izdelki z drugih sodelujočih projektnih območij predstavili na skupni razstavi v k & k centru v Šentjanžu v Rožu.

V čezmejnem projektu DUO Kunsthandwerk je SPZ odgovorna za izdajo informativne zloženke, projektne naloge, kataloga izdelkov čezmejnega območja in priročnika s standardiziranimi programi tradicionalnih rokodelskih znanj. Priročnik je še v izdelavi, informativno zloženko smo izdali januarja 2011, projektno nalogo z naslovom *Rokodelstvo nekoč in danes v čezmejnem*

prostoru / Handwerk einst und heute im grenzüberschreitenden Raum pa smo izdali februarja 2012. V njej je vsaka projektna partnerka predstavila svoje območje delovanja, zgodovinski razvoj rokodelstva, potek raziskovanja, ugotovitve, analizo stanja rokodelstva in razvojno vizijo. Projektna naloga je napisana v slovenskem jeziku z nemškimi povzetki.

SPZ je v sodelovanju z drugimi projektnimi partnerji pripravila in uredila tudi dvojezični katalog izdelkov čezmejnega območja z naslovom *Podobe rokodelske ustvarjalnosti: Rokodelski izdelki čezmejnega območja / Die Vielfalt handwerklichen Schaffens / Handwerksprodukte aus dem grenzübergreifenden Gebiet*. V katalogu smo predstavili izdelke 120 rokodelcev, z vsakega projektnega območja po 30, in objavili temeljne podatke o rokodelcih z navedbo dejavnosti in izdelkov ter eno ali več fotografij, imenski seznam in seznam rokodelk in rokodelcev po posameznih območjih. Katalog je opremljen s fotografijami Tomota Jeseničnika in Tomota Weissa, ki je Katalog tudi oblikoval, maja 2012 pa ga je v pet tisoč izvodih natisnila celovška Založba Drava.

Dan po odprtju 19. rokodelske razstave z mednarodno udeležbo ART@CRAFT EUROPE 2012 v Koroški galeriji likovnih umetnosti, na kateri je Avstrijo zastopalo pet koroških Slovencev – rokodelcev: Rezi Kolter in Zalika Steiner (keramika), Cili Regouz (ročna izdelava papirja), Richard Bošič (kamnit in lesen nakit) in Lenz Tschertou (leseni izdelki), je Mestna občina Slovenj Gradec 19. aprila 2012 pripravila mednarodno rokodelsko konferenco Izzivi rokodelskih ustvarjalnosti. Na konferenci, na kateri so sodelovali predstavniki Avstrije, Litve, Latvije, Madžarske, Slovaške in Slovenije, je Martina Piko-Rustia predstavila stanje rokodelstva v Avstriji.

Projektni partner SNI je pripravil tudi spletno stran www.duo-kunsthandwerk.eu, na kateri objavljamo informacije o projektu, projektnih območjih, rokodelkah in rokodelcih, njihovih izdelkih, publikacijah in s projektom povezanih rokodelskih prireditvah. SNI trenutno pripravlja vse potrebno za snemanje etnološkega filma.

Projektni partner SNI je 3. 9. 2012 ob gostovanju mednarodne rokodelske razstave ART@CRAFT EUROPE 2012 v Mestni

Mrežni informacijski center v nastajanju ...
Foto: Irena Destovnik, Šentjanž v Rožu, avgust 2012

Prva je v prenovljenem paviljonu k & k razstavljala oblikovalka nakita Melina Reichmann.
Foto: Irena Destovnik, Šentjanž v Rožu, 9. 9. 2012

hiši / Stadthaus v Celovcu (15. 8.–15. 9. 2012), ki jo je pripravila Mestna občina Slovenj Gradec v sodelovanju s Podjetniškim centrom Slovenj Gradec, v Evropski hiši v Celovcu pripravil okroglo mizo. Kustos razstave prof. dr. Janez Bogataj je predstavil razstavo in stanje rokodelstva v Sloveniji, projektni partnerji iz južne Koroške pa stanje rokodelstva v Avstriji, katalog, projektno nalogo in spletno stran. Med gostovanjem mednarodne rokodelske razstave v Celovcu so pri SNI študenti in študentke Oddelka za etnologijo in kulturne antropologije Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani opravljali obvezno delovno prakso. Projektni partner KKZ je poleti 2011 skupaj z rokodelskimi mojstri v sklopu Tedna mladih umetnikov na Rebrci izvedel rokodelski festival za otroke; festival se je nadaljeval poleti 2012. Spomladi 2012 je v vrtcih in ljudskih šolah pripravil večdnevno rokodelsko srečanje z rokodelci iz Slovenije in Avstrije. KKZ je projekt predstavila tudi na številnih etnoloških prireditvah, med drugim na pliberškem jormarku in na Sejmu šeg in navad v Celovcu, pri čemer so sodelovali rokodelci z vseh partnerskih območij.

SPZ je poleti prenovila zapuščeni umetniški paviljon ob k & k centru v Šentjanžu v Rožu in v njem uredila razstavni prostor. Tako je na malce drugačen način realizirala še en cilj projekta: odprtje mrežnega informacijskega centra. 9. septembra 2012 smo v njem odprli prvo razstavo, in sicer umetniškega nakita iz kamna in lesa oblikovalke Meline Reichmann. Isti dan je pro-

jektni parter KKZ v razstavnem prostoru k & k centra odprl tudi gostujočo razstavo 80 fotografij rokodelskih izdelkov – z vsakega območja po 20 – ki sta jih v glavnem posnela fotografa Tomo Jeseničnik in Tomo Weiss.

Vse trije projektni partnerji iz južne Koroške sodelujemo tudi na vseh etnoloških prireditvah in srečanjih, tako na južnem Koroškem kot pri partnerjih v Sloveniji.

Internetni viri

Internetni vir 1: Das Portal der Wirtschaftskammern; <http://portal.wko.at/wk>, 10. 4. 2012.

Internetni vir 2: Kärntner Heimatwerk; <http://www.kaerntnerheimatwerk.at>, 10. 4. 2012.

Internetni vir 3: Handwerkskultur in Österreich; <http://www.meisterstrasse.at>, 11. 4. 2012.

Internetni vir 4: Die Kärntner Initiative Kunsthandwerk; <http://www.kikh.at>, 11. 4. 2012.

Internetni vir 5: BIOS Nationalparkzentrum Mallnitz; <http://www.bios-ho-hetauern.at>, 12. 4. 2012.

Internetni vir 6: Ferlacher Kunsthandwerk; <http://hondgmocht.blogspot.com>, 10. 4. 2012.

Internetni vir 7: Die Talente Schmiede; <http://www.talente-schmiede.at>, 12. 4. 2012.

Internetni vir 8: Keramikverein ELSA; <http://www.keramikgruppe-elsa.at>, 13. 4. 2012.